

СВЕТ ОКО НАС

Циљ и задаци

Циљ наставног предмета *свет око нас* јесте да ученици упознају себе, своје окружење и развију способности за одговоран живот у њему.

Задаци наставног предмета *свет око нас* су:

- развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности;
- развијање основних појмова о непосредном природном и друштвеном окружењу и повезивање тих појмова;
- развијање основних елемената логичког мишљења;
- очување природне дечје радозналости за појаве у окружењу и подстицање интересовања и способности за упознавање појава кроз активне истраживачке делатности;
- оспособљавање за самостално учење и проналажење информација;
- интегрисање искуствених и научних сазнања у систем појмова из области природе и друштва;
- стицање елементарне научне писмености и стварање основа за даље учење;
- усвајање цивилизацијских тековина и упознавање могућности њиховог чувања и рационалног коришћења и дограђивања;
- развијање свести о потреби и могућностима личног учешћа и доприноса у заштити животне средине и одрживом развоју.

ПРВИ РАЗРЕД

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Задаци

- развијање техника сазнајног процеса: посматрање, уочавање, упоређивање, класификовање, именовање;
- формирање елементарних научних појмова из природних и друштвених наука;
- подстицање дечијих интересовања, питања, идеја и одговора у вези са појавама, процесима и ситуацијама у окружењу у складу са њиховим когнитивно-развојним способностима;
- подстицање и развијање истраживачких активности деце;
- подстицање уочавања једноставних узрочно-последичних веза, појава и процеса, слободног исказивања својих запажања и предвиђања;
- решавање једноставних проблем-ситуација кроз огледе, самостално и у тиму;
- развијање одговорног односа према себи и окружењу и уважавање других;
- разумевање чињенице да је човек део природе и да својим поступцима утиче на природу, као и развијање способности препознавања човековог утицаја на здравље и животну средину.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЈА И ДРУГИ (9 часова)

Ја као природно и друштвено биће. (1 час)

Задовољавање својих потреба и осећања уважавајући потребе и осећања других. (1 час)

Амбијент у коме живим: дом, улица, школа, насеље. (2 час)

Групације људи у окружењу и моје место у њима: породица, рођаци, суседи, вршњаци, суграђани... (3 часа)

Празници и обичаји. (1 час)

Дечија права (уважавање различитости и права других). (1 час)

ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА (42 часа)

Шта чини природу – разликовање живе од неживе природе. (1 час)

Жива природа (15 часова)

Биљке и животиње различитих станишта у непосредној околини. (2 часа)

Карактеристичне биљке у окружењу (изглед, станиште, значај биљака и њихово неговање). (3 часа)

Карактеристичне животиње у окружењу (изглед, станиште, начин живота, брига о њима). (3 часа)

Разлике и сличности међу живим бићима на основу уочених особина. (1 час)

Разлике и сличности међу биљкама на основу спољашњег изгледа. (3 часа)

Разлике и сличности међу животињама на основу спољашњег изгледа. (3 часа)

Нежива природа – вода, ваздух, земљиште (16 часова)

Основна својства воде: различита стања, укус, мирис, провидност... (3 часа)

Вода као растварач. (1 час)

Облици појављивања воде у природи: извори, реке, потоци, баре, језера ... (1 час)

Основна својства ваздуха: мирис, провидност. (2 часа)

Струјање ваздуха. (1 час)

Основна својства земљишта: боја, растреситост, влажност. (1 час)

Облици рељефа локалне средине: брдо, равница... (1 час)

Материјали, њихова својства (тврдо – меко, провидно – непровидно, храпаво – глатко) и понашање у води (плива – тоне, растворљиво – нерастворљиво). (2 часа)

Понашање материјала под различитим спољашњим механичким и топлотним утицајима: истезање, сабијање, савијање, увртање, промене при загревању и хлађењу. (2 часа)

Промена агрегатног стања воде при загревању и хлађењу. (2 часа)

Веза живе и неживе природе (10 часова)

Значај и улога сунчеве светлости и топлоте за живи свет. (1 час)

Светлост и сенка: облик и величина сенке, обданица и ноћ. (2 часа)

Утицај природних појава на жива бића: смена обданице и ноћи, смена годишњих доба, временске прилике и њихов утицај на биљке, животиње и човека. (3 часа)

Значај воде, ваздуха и земљишта за живи свет и људске делатности. (1 час)

Гајење биљака под различитим условима. (1 час)

Утицај људске активности на природу. (2 час)

ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ И ВРЕМЕНУ (10 часова)

Кретање - промена положаја у простору и времену, просторне (напред, назад, горе, доле, лево, десно) и временске (пре, сада, после) одреднице. (1 час)

Кретање свуда око нас. (1 час)

Покретање и заустављање предмета: *гура, вуче, подиже*. (1 час)

Кретање у различитим срединама и по различитим подлогама (брзина и правац кретања). (2 часа)

Утицај облика предмета на његово кретање – клизање и котрљање. (1 час)

Оријентација у простору у односу на карактеристичне објекте у непосредном окружењу. (1 час)

Сналажење у времену – када је шта било: сада, пре, после; дан, јуче, данас, сутра; седмица; препознавање временских категорија месец и годишње доба. (2 часа)

Пратим, мерим и бележим растојање и време. (1 час)

КУЛТУРА ЖИВЉЕЊА (11 часова)

Елементи културе живљења: становање, исхрана, одевање, очување здравља и животне средине. (2 часа)

Рационално коришћење воде, хране и енергије. (1 час)

Својства материјала одређују њихову употребу и унапређују културу живљења (значај њихове рационалне употребе, као и употребе амбалаже од пластике, стакла и метала). (2 часа)

Опасне ситуације по живот, здравље и околину – превенција и правилно понашање (саобраћај, неправилно коришћење кућних апарата, алата и различитих материјала, елементарне непогоде). (3 часа)

Саобраћај и правила безбедног понашања. (3 часа)

ДРУГИ РАЗРЕД

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Задаци

- развијање техника сазнајног процеса: посматрање, уочавање, упоређивање, класификовање, именовање;
- формирање елементарних научних појмова из природних и друштвених наука;
- подстицање дечијих интересовања, питања, идеја и одговора у вези са појавама, процесима и ситуацијама у окружењу у складу са њиховим когнитивно-развијним способностима;
- подстицање и развијање истраживачких активности деце;
- подстицање уочавања узрочно-последичних веза, појава и процеса, на основу различитих параметара;
- описивање и симулирање неких појава и моделовање једноставних објеката у свом окружењу;
- слободно исказивање својих запажања и предвиђања и самостално решавање једноставних проблем-ситуација;
- развијање различитих социјалних вештина и прихватање основних људских вредности за критеријум понашања према другима;

- развијање одговорног односа према окружењу, интересовања и спремности за његово очување.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА (27 часова)

Жива природа (12 часова)

- Заједничке особине живих бића (дисање, исхрана, раст, остављање потомства). (4 часа)
- Разноврсност биљака у мојој околини. (2 часа)
- Разноврсност животиња у мојој околини. (2 часа)
- Разлике међу живим бићима у зависности од средине у којој живе. (1 час)
- Узајамна зависност биљака, животиња и човека. (2 часа)
- Човек као део живе природе и његова улога у одрживости природне равнотеже. (1 час)

Нежива природа (11 часова)

- Где све има воде (облици појављивања и основна својства воде). (1 час)
- Променљивост облика и слободна површина воде, услови тока. (2 часа)
- Ваздух свуда око нас, ваздух – услов живота. (1 час)
- Како препознати ваздух (кроз сопствено кретање и покретање тела). (2 часа)
- Сунце – извор светлости и топлоте и услов живота. (1 час)
- Промене које настају при загревању и хлађењу воде и ваздуха (промена температуре, испаравање и замрзавање воде, настајање облака, магла, падавине, ветар...). (3 часа)
- Земљиште – услов за раст и развој биљака. (1 час)

Веза живе и неживе природе (4 часа)

- Без чега не могу жива бића – нераскидива веза живе и неживе природе. (1 час)
- Промене у природи и активности људи у зависности од годишњих доба. (1 час)
- Загађеност воде, ваздуха и земљишта (начини загађивања и њихове последице) и могућност заштите. (2 часа)

ГДЕ ЧОВЕК ЖИВИ (15 часова)

- Рељеф и површинске воде у месту и околини. (1 час)
- Насеља (појам и врсте насеља некад и сад). (2 часа)
- Живимо у насељу (групе људи, улоге појединаца и група). (2 часа)
- Правила понашања у групи (права и одговорности припадника групе, обичаји, традиција и празници некад и сад). (4 часа)
- Сналажење у насељу (улица, број, карактеристични објекти...). (2 часа)
- Саобраћај као вид комуникације (значај саобраћаја у животу човека, врсте саобраћаја и саобраћајна средства, основна правила безбедног понашања и култура понашања у саобраћају...). (4 часа)

ЉУДСКА ДЕЛАТНОСТ (18 часова)

- Човек ствара (услови за живот и рад, потребе људи, производи људског рада). (1 час)

- Исти материјал – различити производи, различити материјали за исти производ. (1 час)
- Разноврсност материјала (дрво, камен, метал, стакло, разне врсте пластике, гума, папир, картон, пластелин ...). (1 час)
- Основна својства материјала (тврдоћа, еластичност, пластичност...) и њихов значај за људску делатност. (2 часа)
- Понашање материјала под механичким утицајима. (2 часа)
- Утицај топлоте на тела (промена температуре, ширење и скупљање, топљење и очвршћавање, сагоревање ...). (3 часа)
- Топлотна проводљивост материјала. (2 часа)
- Могућност наелектрисавања тела и особине које тада испољавају. (2 часа)
- Електрична проводљивост материјала (провера помоћу струјног кола са батеријом и малом сијалицом). (2 часа)
- Комбиновање материјала и прављење нових целина. (1 час)
- Појам и значај рециклаже. (1 час)

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ И ВРЕМЕНУ (12 часова)

- Дан, одређивање доба дана према положају Сунца, трајање дана. (1 час)
- Кретање у простору и времену (промена положаја у току времена). (1 час)
- Шта све утиче на брзину кретања тела (облик и величина тела, материјал од кога је начињено, подлога, средина, јачина деловања). (4 часа)
- Брзина кретања организама у зависности од облика тела и средине у којој живе. (1 час)
- Мерење времена (појам сата и коришћење часовника). (2 часа)
- Временске одреднице: дан, седмица, месец, година. (1 час)
- Делови године – годишња доба (трајање). (1 час)
- Сналажење на временској ленти. (1 час)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наставни програми предмета *свет око нас* надовезују се на садржаје Припременог предшколског програма у оквиру кога су ученици стекли нека сазнања о себи, природном и друштвеном окружењу. Пуно остварење програма, чији се циљ односи на стицање знања, формирање вештина, усвајање ставова и вредности, подразумева корелацију са обавезним и изборним наставним предметима и ваннаставним активностима.

У наставном процесу полази се од несистематизованих искуствених сазнања ученика и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. При избору програмске грађе примењена је концепција спиралних кругова у циљу формирања елементарних научних појмова и постављање мреже за систем појмова из области природе, друштва и културе, у складу са узрасним карактеристикама ученика. То значи да се иста тематика из разреда у разред проширује, продубљује и посматра са различитих аспеката уз постепено увођење нових садржаја. Потребно је обезбедити интегрисаност градива које се обрађује, како међу различитим садржајима програма, тако и са другим предметима и реалним животом. Систематизовањем, допуњавањем и реструктурирањем искуствених сазнања ученика и њиховим довођењем у везу са научним сазнањима, знања се надограђују, проверавају и примењују. Запажање основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности треба да буду у основи свих активности у реализацији

овог програма, што на овом узрасту представља одличан подстицај за развој сазнајних способности и когнитивних процеса ученика.

Знања која се стичу у оквиру овог предмета треба да буду у функцији одговорног односа према себи, другима и природи. За ученике је важно да место и улогу човека у окружењу не посматрају по антропоцентричном моделу већ да развијају екоцентрични поглед на свет, јер је човек део природе и у складу са њом треба да се понаша. Са екологијом су се ученици сусрели у Припремном предшколском програму али је у првом циклусу потребно та сазнања проширити и створити предуслове за разумевање концепта одрживог развоја који је шири од разумевања значаја очувања природе. Ученици првог разреда се ослањају на конкретно мишљење и још увек имају тешкоће да разумеју каузалне односе и сагледају последице у будућности. Зато је потребно континуирано користити очигледне примере који су довољно јасни и конкретни како би се ученицима приближили суштински принципи одрживог развоја. Ученике треба подстицати на учешће у активностима примереним узрасту као што су: *неговање биљака у школи и дому; уочавање негативних и позитивних утицаја човека у непосредној околини, уочавање извора загађивања воде, ваздуха и земљишта у околини и учешће у разним акцијама заштите; сакупљање и раздвајање отпада за рециклажу – папир, пластика...* Пуно разумевање тог концепта је могуће тек на каснијем узрасту ученика али се оно развија већ од предшколског узраста, континуирано и не само на нивоу знања већ на нивоу усвојених вредности, ставова и пре свега навика.

При дефинисању програмских садржаја овог наставног предмета поштован је завичајни принцип. Програм у првом разреду односи се само на непосредно окружење – *Моја околина*, а у другом разреду – *Моје место, насеље са околином*. Садржај програма у првом разреду обухвата тематке целине *Ја и други, Жива и нежива природа, Оријентација у простору и времену, Култура живљења*, а у другом: *Жива и нежива природа, Где човек живи, Људска делатност, Кретање у простору и времену*. Свака од њих је структурирана тако да указује на аспект са ког треба разматрати наведене садржаје укључујући елементе одрживог понашања (здравље, екологија, демократичност, технологија, култура...).

Овај наставни предмет представља основу за изучавање садржаја у оквиру наставних предмета биологија, географија, историја, физика и хемија. Ако се има у виду да ће се ученици сусрести са тим предметима тек за неколико година важно је постепено градити мрежу појмова и обезбедити позитиван трансфер знања. Предмет не би требало оптерећивати претераном фактографијом, већ се фокусирати на стицање основних знања која треба да буду добро интегрисана како не би остала изолована и самим тим мање разумљива и још мање применљива.

У структури програма уз садржаје наведен је и фонд часова који је оријентациони водич за наставнике. Његово уважавање, уз избор адекватних метода и начина рад, омогућује успешно остварење циљева и задатака програма. Наравно, сваки наставник у складу са конкретном ситуацијом при изради оперативних планова може направити извесне измене у броју часова водећи рачуна о томе да се не наруши целина наставног програма и да свака тема добије адекватан простор.

У овом предмету учење треба да се одвија кроз интерактивне социјалне активности, испољавање индивидуалности уз поштовање различитости, туђих потреба и права. У зависности од садржаја и циља који се жели остварити наставник треба да подстакне ученике на различите активности. Важно је одабрати активности које ангажују како поједина чула тако и више чула паралелно. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима деце при упознавању света и процесу учења. Добра интеграција чулних утисака је услов за правилно искуствено сазнање и отворен пут за трансформацију представа и опажајно-практичног мишљења у појмовно.

Кад год је то могуће, у процесу учења треба омогућити ученицима избор различитих активности, сходно њиховим субјективним склоностима, ради постизања жељених циљева. Активности треба осмислити тако да (уз опрез) дете испробава своје могућности. Неопходно је пружити му прилику да кроз активности покаже своју оспособљеност у практичној примени усвојених знања. За изучавање природних појава врло је значајно проблемско структурирање садржаја као подстицај радозналости и интелектуалне активности деце. У првом и другом разреду предност имају истраживачке активности засноване на чулном сазнању, стечене практиковањем кроз експерименте у осмишљеној образовној активности, као и у свакодневном животу и спонтаној игри. Пожељне су активности које омогућују интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света око нас, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине. Такође, већина циљева и задатака овог предмета се постиже кроз непосредну истраживачку активност деце и ненаметљив подстицај и подршку наставника.

Значајне активности ученика у оквиру предмета *свет око нас* јесу:

- **Посматрање** са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика);
- **Описивање** – вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;
- **Процењивање** – самостално одмеравање;
- **Груписање** – уочавање сличности и различитости ради класификовања;
- **Праћење** – континуирано посматрање ради запажања промена;
- **Бележење** – записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;
- **Практиковање** – у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;
- **Експериментисање** – намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;
- **Истраживање** – испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа;
- **Сакупљање** – прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;
- **Стварање** – креативна продукција;
- **Играње** – дидактичке, едукативне и спонтане игре;
- **Активности у оквиру мини-пројекта** – осмишљавање и реализација.

Постављени циљеви и задаци реализују се кроз наставни процес у школи, обogaњем осталим облицима активности у оквиру школског програма. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи, осмишљене екскурзије, осмишљени часови у природи, зимовања и летовања ученика, као и учешће у одговарајућим акцијама у сарадњи са локалном средином, родитељима, друштвима за заштиту животне средине, за заштиту животиња...

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплета за први и други разред, у реализацији програма за предмет *Свет око нас* препоручује се и коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија.

Праћење и вредновање треба обављати континуирано, уважавајући интересовања и активности ученика у процесу учења, а у складу са индивидуалним развојним способностима. При процесу праћења остваривања постављених циљева и задатака, као и постизању постављених стандарда, пожељно је што мање користити класичне писмене провере знања – контролне и писмене вежбе. Поред мотивационог

значаја, оцена би требало да представља и одраз квалитета испуњености постављених стандарда (знања, умења, ставова и вредности) у оквиру предмета.